

Điều kiện cần và đủ đảm bảo cho việc xây dựng văn minh đô thị ở thành phố Hồ Chí Minh

*PGS.TS. Nguyễn Minh Hoà,
Trưởng bộ môn Đô Thị Học, trường ĐH Khoa học xã hội và Nhân văn TP. Hồ Chí Minh*

<p>TIÊU CHÍ VĂN MINH ĐÔ THỊ</p> <p>MỨC CƠ BẢN</p> <ul style="list-style-type: none">
· Là một xã hội đảm bảo an ninh và an toàn
· Có trật tự trong tổ chức không gian vật chất
· Có sự ngăn nắp trong sắp xếp các thiết bị kỹ thuật
· Có trật tự, kỷ cương trong lối sống và hoạt động sống
· Có môi trường tự nhiên đủ tiêu chuẩn <p>Ở MỨC CAO:</p> <ul style="list-style-type: none">
· Cấu trúc vật chất - xã hội con người và môi trường tự nhiên phát triển hài hoà, thân thiện
· Tự quản cao, không cần nhiều đến sự can thiệp của pháp luật
· Có đời sống tinh thần nhân văn
· Các tiêu chuẩn đô thị và chất lượng sống tối ưu
--

Văn minh đô thị là sản phẩm của xã hội công nghiệp bắt đầu xuất hiện từ châu Âu, chắc chắn nó không phải là sản phẩm của nền nông nghiệp. Cuộc cách mạng kỹ thuật và công nghệ đã tạo ra các đô thị công nghiệp khổng lồ với hàng triệu người sống và làm việc. Người dân sống ở các thành phố này được gọi là thị dân (chữ thị dân / citizen bắt đầu từ city) và cũng từ đây người ta gọi xã hội đó là văn minh (chữ văn minh / civilization cũng bắt đầu từ City).

Xây dựng xã hội văn minh đô thị là một hướng đi đúng đắn của lãnh đạo TP. HCM. Nhưng để có được văn minh đô thị như ngày hôm nay, châu Âu mất 300 năm, Nhật Bản mất 150 năm bắt đầu từ thời Minh Trị Duy Tân, Hàn Quốc, Singapore mất hơn 50 năm, chưa kể là họ còn có sự tiếp sức từ quá khứ lịch sử, chẳng hạn Nhật Bản có tinh thần võ sĩ đạo (samurai) để tạo ra một xã hội trật tự cao độ, và Hàn Quốc trải qua nhiều đời với chế độ lãnh đạo quân sự để tạo ra kỷ cương, nề nếp xã hội. Như thế văn minh đô thị là một tiến trình xây dựng rất lâu dài trải qua nhiều thế hệ, nhiều chục năm, thậm chí nhiều trăm năm chứ không phải là một thời ngắn. Chính vì là một tiến trình lâu dài cho nên chúng ta phải có ý thức xây dựng nó ngay cả khi chúng ta còn nghèo, chưa có được cơ sở vật chất của xã hội hiện đại. Để có được xã hội văn minh, chúng ta cần phải bắt đầu từ các công việc sau đây:

2. CÁC ĐIỀU LUẬT VÀ QUI ĐỊNH DƯỚI LUẬT PHẢI HOÀN THIỆN, RÕ RÀNG

Muôn có xã hội đô thị văn minh thì điều đầu tiên phải làm là có được những bộ luật và các qui định dưới luật thật hoàn thiện, chính xác và càng chi tiết càng tốt. Các qui định về vệ sinh môi trường, trật tự giao thông, luật xây dựng, luật quảng cáo,... phải rõ ràng, không để người dân và người thực thi công vụ muốn hiểu sao cũng được. Làm sao để mỗi hành vi sai trái khi nhận sự trừng phạt phải đảm bảo có trong luật và đúng luật, người phạt không cần phân bua, người bị phạt không ầm ức. Một khi ban hành những qui định không được nghiên cứu kỹ càng sẽ làm cho luật bị chết yểu, người dân nhờn luật, chính quyền mất thiêng. Ở các nước phát triển không có chuyện kêu gọi, năn nỉ hay động viên mọi người làm theo luật. Đối với luật không phải là “nên, cần” mà chỉ có “phải và phải”. Anh xã rác bừa bãi: nộp phạt, mở nhạc quá cỡ, cảnh sát đo tiếng ồn quá mức qui định: nộp phạt, không xin thông cảm hay năn nỉ. Điều này ở Việt Nam vừa thiếu và vừa yếu. Tới đây thành phố Hà Nội và Hồ Chí Minh được phân cấp và phân quyền nhiều hơn thì một trong những nội dung đầu tiên phải quan tâm

là trình độ và khả năng lập qui ở trên địa bàn của mình. Lãnh đạo thành phố (có thể là thị trưởng) phải có quyền lập ra các chính sách, các qui định có giá trị thực tế trên lãnh thổ của mình, chẳng hạn xử phạt hành chính, đặt ra các loại thuế nội thị, các hình thức chế tài,...

2. CƠ SỞ VẬT CHẤT, HẠ TẦNG KỸ THUẬT PHỤC VỤ CHO HOẠT ĐỘNG ĐÚNG LUẬT CỦA CON NGƯỜI PHẢI ĐẦY ĐỦ.

Một điều cực kỳ quan trọng ở đây là nếu muốn công dân thực hiện theo yêu cầu của nhà nước thì nhà nước phải có đủ các điều kiện vật chất ở mức cần và đủ để cho công dân thực hiện được hành vi đúng luật của mình. Muốn người dân bỏ rác đúng nơi qui định thì anh phải có đủ thùng rác, nếu không có mà phạt công dân thì lỗi này trước hết thuộc về nhà nước. Công dân có quyền kiện lại vì anh bắt tôi làm hành động đó mà lại không tạo điều kiện cho tôi. Thị trưởng thành phố Bangkok phải xin lỗi và đền bù cho một tài xế taxi vì thiếu biển báo một con đường đang sửa chữa dẫn đến hậu quả anh ta gây tai nạn. Trong một thành phố các dụng cụ, thiết bị như thùng đựng rác, toilet công cộng, vòi nước rửa tay nơi công cộng, bảng chỉ dẫn, .. không được thiếu. kể cả khi không thiếu nhưng chúng không được sắp xếp ngăn nắp thì lại gây ra phản tác dụng cho văn minh đô thị. Một thành phố quanh năm đào bới, dây điện nhiều hơn mạng nhện, nhà chờ xe bus thành nơi chứa rác thì mục tiêu văn minh đô thị còn xa vời. Mục này thành phố chúng ta quả là rất thiếu và yếu.

3. LUẬT PHÁP VÀ CÁCH THỨC DUY TRÌ TRẬT TỰ ĐÔ THỊ PHẢI ĐƯỢC THỰC THI CÔNG BẰNG VÀ NGHIÊM MINH

Luật pháp hoàn thiện, điều kiện vật chất đảm bảo cho hành vi theo luật đầy đủ đầy đủ, nhưng văn minh đô thị có thể vẫn bị trượt ra bên ngoài cuộc sống nếu những người đại diện nhà nước thực thi không nghiêm túc và cầu thả. Nhiều điều qui định của chúng ta rất đúng nhưng lại bị chính người đại diện chính quyền làm hỏng. Thay vì phạt để người dân xót của sau không chạy xe ẩu nữa thì lại dấm dúi nhận tiền làm cho giao thông thêm lộn xộn, tương tự lẽ ra phạt nặng để không xây nhà trái phép thì vừa viết giấy phạt buổi sáng, buổi tối cả đôi bên kéo nhau đi đập phá ở nhà hàng đặc sản thì còn gì là trật tự kỷ cương xã hội. Các GS. Havard sau khi khảo sát đã nhận định thị trường bất động sản, trật tự xây dựng của các nước châu Á bị rơi vào khủng hoảng chính là do nạn tham nhũng từ chính các viên chức trong bộ máy công quyền.

Đô thị là nơi rất đa dạng về nguồn cư dân, cho nên không thể có bộ luật nào thỏa mãn được tất cả mọi cộng đồng, chắc chắn là một điều luật bất kỳ sẽ làm cho không ít người bất mãn, nhưng vấn đề là ở chỗ nếu điều luật đó mang lại lợi ích cho đa số thì cần phải được thực thi triệt để. Singapore nổi tiếng thế giới là thành phố “sạch và xanh” chính vì nhờ một hệ thống luật mạnh và rất nghiêm minh. Luật bảo vệ môi trường và mỹ quan đô thị của Singapore nổi tiếng là cụ thể và về các hình thức chế tài. Lần giở lại lịch sử Singapore mới thấy được cuộc đấu tranh cho trật tự đô thị ở đảo quốc này thật là gay go. Ông Lý Quang Diệu bắt đầu cho một thành phố văn minh tương lai từ việc cấm khạc nhổ trên đường phố vào năm 1960. Tiếp sau cuộc chiến chống khạc nhổ thành công, bộ máy cầm quyền của ông Lý tiếp tục tiến đến cấm bỏ đi rong trên đường phố vào năm 1964, cuộc đấu tranh này làm ông Lý sứt mất chức vì hơn 30% dân số còn lại là người Malaysia và Ấn Độ theo đạo Hồi, với họ con Bò là một con vật linh thiêng, đỉnh điểm của sự phản kháng dữ dội này là khi cảnh sát bắt và giết 53 con bò vào tháng 2-1965, tức là sau một năm vận động, thuyết phục. Cùng lúc với những hành động kiên quyết này là cấm bán hàng rong trên đường phố, điều luật này cũng từng bị phản ứng dữ dội vì người châu Á có thói quen ăn vặt, nhưng cuối cùng thì 5.000 người bán hàng rong phải chuyển đến những địa điểm dành riêng cho họ theo thiết kế sẵn sau nhiều lần bị phạt rất nặng. Năm 1970 chính quyền Singapore ra lệnh cấm đốt pháo (trong quá trình thực thi điều luật này hai cảnh sát bị đánh trọng thương), cấm gây tiếng ồn từ loa phóng thanh, vô tuyến truyền hình. Năm 1975 ban hành luật cấm hút thuốc là ở nơi công cộng, trên xe bus, tàu điện ngầm. Năm 1983 cấm bán và ăn kẹo cao su, điều luật này bị các nước phương Tây, nhất là Mỹ nơi sản xuất kẹo cao su nhiều nhất thế giới phản đối quyết liệt và những người thích

nhai kẹo cao su và nhiều tờ báo nước ngoài còn nhạo báng và gọi đó là hành động “vi phạm nhân quyền”. Với một tinh thần thép của bộ máy công quyền và kiên nhẫn các đạo luật dần hoàn chỉnh và được thực thi dưới các hình thức chế tài rất nghiêm khắc cho dù người vi phạm là ai. Một bác sĩ danh tiếng là thành viên trong hội đồng chính phủ, là bạn của ông Lý Quang Diệu đã bị tù chỉ vì lấy một cây thông Norfolk ở công viên mang về trồng tại biệt thự riêng. Cho dù chính phủ và chính Tổng Thống Mỹ can thiệp nhưng rốt cuộc thì một thanh niên Mỹ tên là Michael bị phạt 500 USD và đánh bằng roi chỉ vì nhả bã kẹo cao su trên đường phố. Về điều này ở thành phố chúng ta còn phải phấn đấu nhiều hơn nữa

4. THỐNG DỊCH VỤ PHẢI ĐỦ ĐẢM BẢO CHO THÀNH PHỐ HOẠT ĐỘNG BÌNH THƯỜNG

Xã hội văn minh, nếp sống trật tự, ngăn nắp phải có sự hỗ trợ đắc lực của một hệ thống dịch vụ hiệu quả như hệ thống thu gom và xử lý rác thải, hệ thống phòng chống cháy, nổ, hệ thống an ninh xã hội, hệ thống sử lý sự cố,... Chẳng thể nào có được văn minh đô thị khi mà hệ thống vận chuyển, xử lý rác thải ở thành phố bị tê liệt, thật không khó hình dung ra thảm cảnh khi mà hàng nghìn tấn rác thải chỉ trong một ngày ở thành phố Hồ Chí Minh bị ách tắc, khi ấy khái niệm văn minh không còn chỗ để bàn nữa.

5. QUI HOẠCH KHÔNG GIAN SỐNG KHOA HỌC VÀ HỢP LÝ

Có thể hiểu đơn giản, thành phố giống như một căn nhà mà mỗi chúng ta đang sống, nếu anh xấp xếp đồ vật trong đó lộn xộn sẽ gây ra khó khăn cho con người, thậm chí là làm nảy sinh ra xung đột giữa mọi người với nhau. Qui hoạch không khoa học, tùy tiện, tùy hứng sẽ làm cho các hoạt động xã hội bị rối loạn và chòng chéo nhau. Các khu công nghiệp bố trí đầu hướng gió, các nhà máy gây ô nhiễm để ở đầu nguồn sông thì không thể nói người dân ở cuối nguồn sông sống an lành và văn minh, Qui hoạch giao thông sai dẫn đến các luồng xe cộ di chuyển hỗn loạn, qui hoạch vùng phát triển nhằm lẫn dẫn đến nước mưa, nước thải, nước triều không thoát, ngập nước tứ tung, đời sống mất bình thường thì không nói gì đến văn minh. Một ví dụ khác nữa là hiện tượng tắc nghẽn giao thông nội thị ở TP. Hồ Chí Minh ngày một trầm trọng có lỗi của việc qui hoạch các siêu thị. Hầu hết các siêu thị đều nằm ở ngay ngã ba, ngã tư đường, chẳng hạn như: Siêu thị Coop Mark Cống Quỳnh nằm ngay ở giao điểm ngã ba của hình chữ T giữa hai con đường Công Quỳnh và Bùi Thị Xuân, tương tự Cỏa Miền Đông nằm ở giao điểm chữ T của hai con đường Nguyễn Tri Phương và Tô Hiến Thành, Siêu Thị Sài Gòn nằm ở giao lộ thường xuyên kẹt xe của hai con đường 3-2 và Nguyễn Tri Phương. Xem ra lĩnh vực này ở thành phố chúng ta còn nhiều bối rối.

6. LIÊN TỤC GIÁO DỤC, TUYÊN TRUYỀN VỀ Ý THỨC VĂN MINH VÀ TỰ Ý THỨC VỀ TRẬT TỰ ĐÔ THỊ

Để hình thành nên một xã hội văn minh thì nội dung của nó phải được lồng ghép vào trong hệ thống giáo dục nhà trường và hệ thống truyền thông đại chúng một cách thường xuyên, liên tục theo kiểu “mưa dầm thấm lâu”, không theo phong trào. Một trong số các đối tượng quan trọng nhất của việc giáo dục và tuyên truyền là các các em nhỏ ngay từ lúc còn mẫu giáo. Mục tiêu tuyên truyền, giáo dục phải cụ thể, xác định mục tiêu ngắn nhưng triệt để hơn là quá viển vông. Một kinh nghiệm quý từ Trung Quốc. Bắc Kinh, Thượng Hải bắt đầu xây dựng xã hội văn minh lịch sự từ năm 1995, nhưng mỗi giai đoạn họ đề ra chỉ một mục tiêu và kiên quyết theo đuổi đến cùng. Những năm đầu tiên là chống tệ khạc nhổ trên đường phố và nơi công cộng. Khạc nhổ là một thói quen truyền thống rất lâu đời của người Hoa. Bên cạnh các nhà lãnh đạo như Đặng Tiểu Bình, Mao Trạch Đông lúc nào cũng có một người hầu mang ống nhổ, tại đại lễ đường nhân dân Trung Quốc đặt rất nhiều ống nhổ. Sau khi thanh toán hầu như xong nạn khạc nhổ thì giai đoạn tiếp theo là cấm việc ở trần, mặc quần áo ngủ ra đường, tiếp sau nữa là cấm tệ nạn xả rác, đổ nước bừa bãi, tiếp nữa là bán hàng rong, còn hiện nay mục tiêu của văn minh cao hơn, đó là họ đang vận động người dân Bắc Kinh làm hai việc, thứ nhất là học cười và thứ hai là học nói tiếng Anh giao tiếp cho thế vận hội 2008. Cứ như

thể các tiêu chí văn minh dần được hoàn thiện. Hình như cách tiến hành của chúng ta hơi khác, không biết là năm 2009 sẽ là gì ?

Mục tiêu cuối cùng của giáo dục hay trừng phạt là việc hình thành được sự tự ý thức trong mỗi cá nhân trong việc thực các tiêu chuẩn văn minh. Nếu các hành động theo qui định, luật lệ không biến thành thói quen, nếu sự mong muốn được thực hiện nếp sống văn minh không còn là thường trực, khi một người không còn biết xấu hổ lúc đứng tè bậy nơi công cộng thì mọi cố gắng của cơ quan công quyền đều trở nên vô nghĩa. Thêm vào nữa là sự gương mẫu của người lãnh đạo, của cha mẹ, của người làm thầy rất quan trọng. Các bạn công dân nên đi xe bus, còn quan chức đi xe hơi, các em nên trung thực, còn thầy bán điểm và đạo văn, các con nên trật tự nơi công cộng, còn ba mỗi lần nhậu về là la hét. Một điều thú vị là ở thành phố chúng ta hiện nay, hình như các cháu mẫu giáo đang làm gương cho người lớn khi giữ vở kẹo, vở chuối trong tay mang về đến tận nhà, trong khi chính cha mẹ lại có thói quen tiện đâu vứt đấy. Từ bỏ thói quen của những người vốn là nông dân, hay có gốc gác là nông dân thật vô cùng khó. Quả thật trong mỗi chúng ta đều có những thói quen, nhưng phong tục tập quán có thể không xấu trong bối cảnh nông thôn, nhưng không hợp với văn minh đô thị. Những đám ma rải vàng mã bay khắp thành phố, những bịch rác liệng ra đường cho “sạch nhà mình”, những lò nướng thịt tỏa khói khắp một đoạn phố, những câu chửi thề văng ra từ những bạn gái trẻ đẹp,.. là những hiện tượng phổ biến ở khắp thành phố này.

7. TĂNG CƯỜNG CÁC THIẾT CHẾ NGOÀI LUẬT THAM GIA ĐIỀU TIẾT TRẬT TỰ XÃ HỘI

Nếu ở các nước phát triển việc điều tiết và kiểm soát hành vi cá nhân thực hiện trật tự xã hội chủ yếu bằng luật và sự chế tài, thì ở các nước chậm phát triển như Việt Nam trong giai đoạn đầu của sự chuyển đổi từ xã hội nông nghiệp sang xã hội công nghiệp thì còn rất nhiều các lực lượng xã hội khác tham gia vào điều tiết, chẳng hạn như dư luận xã hội, các qui tắc, qui ước cộng đồng, một trong các số đó chính là qui ước áp, khu phố văn hoá do chính người dân xây dựng nên. Ngoài cảnh sát, trật tự viên đô thị ra thì còn các tổ chức chính trị-xã hội tham gia vào tiến trình hình thành nếp sống văn minh khác như hội cựu chiến binh, hội phụ nữ, đoàn thanh niên, tổ chức tôn giáo và cả các cá nhân tình nguyện tham gia giáo dục, giữ gìn văn minh đô thị .

Văn minh đô thị là một mong muốn của tất cả chúng ta, từ ông thị trưởng đến người dân bình thường. Để có được thành phố trật tự, ngăn nắp, sạch đẹp thì phải huy động sức mạnh tổng hợp, đồng bộ và kiên trì. Trong cuốn sách rất nổi tiếng “Bí quyết hóa rồng”, Ông Lý Quang Diệu đã viết “ Nếu chúng tôi không nỗ lực thuyết phục dân chúng thay đổi cách sống thì hẳn là chúng tôi có một xã hội thô lỗ hơn, khiếm nhã hơn, tục tĩu hơn. Chúng tôi không được coi là xã hội có học thức, có văn hóa nếu chúng tôi không xấu hổ để bắt đầu cố gắng trở thành một xã hội có học thức, có văn hóa trong thời gian ngắn nhất có thể. Đầu tiên, chúng tôi giáo dục và hô hào dân chúng. Sau đó, chúng tôi thuyết phục và lôi kéo số đông, chúng tôi lập pháp để trừng phạt những thiếu số ngoan cố. Điều này khiến cho Singapore trở thành một xã hội sống thú vị hơn” (NXB Trẻ. 2001. Tr.187). Những suy nghĩ này rất đáng để cho chúng ta tiếp thu và suy gẫm.